

Щербань А. Научные подходы к проблеме развития практического интеллекта.

Аннотация.

В статье рассматриваются основные научные подходы к проблеме диагностики практического интеллекта личности. Анализируются работы Л. Выготского, Д. Узнадзе, Х. Боген, К. Бюлера, О. Липмана, С. Шапиро, Е. Герке, Л. Сахарова, В. Тименко и других выдающихся педагогов и психологов.

Ключевые слова: *практический интеллект; социальный опыт; проектно-игровая деятельность; речь; мышление; восприятие; представление; творчество.*

Стаття надійшла до редакції 7 листопада 2018 року

УДК 377-047.22

Ольга Доротюк,

ORCID ID 0000-0002-8345-0685

м. Київ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ**

Анотація.

У статті автор досліджує проблему готовності учнів до вибору професії, аналізує результати експериментального дослідження, розробляє рекомендації з підготовки освітнього середовища для вирішення завдання професійного вибору. Автором проведено моніторингове дослідження з теми. Інтерпретація його результатів дає змогу дійти висновку про наявність таких проблем, як незацікавленість у виборі професії, небажання планувати професійне майбутнє, незнання власного інтелектуального і творчого потенціалу, здібностей до навчання відсутність в учнів старших класів знань про ринок праці, про трудову діяльність людини, про професії та професійні функції спеціаліста. Автор пропонує методи для розвитку індивідуальних здібностей учнів і формування в них свідомої позиції, активності, наполегливості під час вибору майбутньої професії.

Ключові слова: *допрофесійна підготовка; організаційно-педагогічні умови; професійне самовизначення; моніторингове дослідження; профорієнтація; мотивація.*

Держава та суспільство зацікавлені в ефективній допрофесійній підготовці учнів старших класів, які відповідально ставляться до професійного самовизначення та планування професійної кар'єри в майбутньому. Сучасні учні стануть частиною трудового ресурсу України та будуть забезпечувати процвітання нашої держави. «...Ствердити себе людина не може інакше, як “приносячи себе у світ”. Соціальним та інтелектуальним засобам такого привнесення завжди виступала освіта» – зазначає В. Кремень [1, с. 568].

Порушена проблема готовності учнів старших класів до вибору майбутньої професії набула на сучасному етапі значної актуальності та вимагає негайного розв'язання. «Людина обирає ту справу, до якої вона здатна в момент вибору, за цих, конкретних обставин» [2, с. 250].

© Доротюк О., 2018

Отже, школа має забезпечити обставини, що будуть сприяти правильному вибору професії відповідно до покликання та здібностей учня. Опитування, що проводяться за останні три роки в напрямі професійної освіти молоді демонструють, що вона не володіє знаннями про професії, ринок праці не знає про власні ресурси та можливості, про відповідність між уподобаннями та здібностями. Відсутні навички щодо планування здобуття професії та професійного зростання.

Нами було проведено моніторингове дослідження, що мало на меті з'ясувати чинники, що є ключовими важелями порушеної проблеми. Було опитано 120 учнів старших класів.

Нами було отримано такі результати на запропоновані питання:

1). Чи визначилися з професією? Так, 70 % опитуваних визначилися, 28,8 % вказали на відсутність професійних планів, а 1,1 % мають певні сумніви щодо вибору професії;

2). Чим керувались щоб визначитись зі майбутньою професією? Так, обрали професію відповідно до власних уподобань 63,2 % респондентів, 46 % – зробили вибір відповідно до власних здібностей, а 27,6 % опитуваних вказують на затребуваність обраної професії в суспільстві;

3). Чим керувались при виборі майбутньої спеціальності? Мотив інтересу до діяльності в певній галузі визначило 24,7 % респондентів, перспективність діяльності – 19,7 %, престижність професії – 17,4 %, мотив корисності суспільству – 10,7 %, мотив високої оплати – 8,4 %, потреба у спеціалістах певного профілю – 7,9 %, мотив покликання – 5,1 %; мотив умов професійної діяльності – 3,9 %;

4). Які причини ускладнюють професійний вибір? Так, 37,9 % опитуваних стверджує, що ніщо не ускладнює їхнього професійного вибору, а 36,8% говорять про «платіжну неспроможність», понад 20 % вказує на відсутність знань, високий конкурс при вступі до вищих закладів освіти, страхи перед іспитами, страхи не вступити на бюджет, проблеми зі здоров'ям тощо;

5). Яке джерело професійної інформації? Родинну профорієнтацію назвали 30,8 % респондентів, вплив засобів масової інформації та Інтернету – 17,5 % та 14 % відповідно, розповіді друзів, товаришів та знайомих – 13,3 %, рекомендації вчителів на заняттях в гуртках і факультативах обрали 11,9 % та 9,8 % відповідно.

6). Чи впевнені ви в реалізації власних професійних намірів? 74,7 % респондентів повністю впевнені, а 23 % – невпевнені у виборі;

7). Як ви плануєте працевлаштуватися? 36 % опитуваних планують працевлаштуватися самостійно після отримання спеціальності, 28,8% – за допомогою батьків чи знайомих, 20,7 % – за направленням, 3,6% – через Центр зайнятості;

8). Яку форму діяльності ви обрали? Так, 51,7 % опитуваних орієнтуються на діяльність у приватних підприємствах чи підприємницьку діяльність, а 15 % – на державних підприємствах. Збільшується частка випускників, які бажають працювати у великих містах – 73,6 %. Також 33,3 % випускників пов'язують подальшу професійну діяльність з можливістю виїхати за кордон і лише 2,3 % мають наміри жити та працювати у сільській місцевості.

Проведене моніторингове дослідження вказує на те, що виникла необхідність переглянути та вдосконалити профорієнтаційну діяльність у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), на основі якої будуть будуватися інші види профорієнтаційної допомоги, надати цій діяльності системного та послідовного характеру, розробити та впровадити необхідне науково-методичне забезпечення.

Для виправлення наявних недоліків у профінформації та профорієнтації учнів старших класів нами було розроблено завдання для педагогічного колективу із забезпечення успішного процесу допрофесійної підготовки, механізми реалізації цих завдань, методика формування мотивації до набуття знань, психологічні підходи у вихованні відповідальної особистості, що прагне до самореалізації в майбутній професії. Доречно згадати слова Г. Сковороди: «Немає нічого радіснішого, ніж життя за призначенням. Солодкі тоді труд тілесний, ... коли душа, володарка людини, насолоджується спорідненою собі працею» [3, с. 123].

У чинній освітній системі допрофесійну підготовку не позиціонують як самостійний елемент, вона перебуває в достатньо невизначеному стані. Після опитування педагогічних колективів ЗЗСО про зміст і мету допрофесійної підготовки стає зрозуміло, що загальноприйняте розуміння цього процесу відсутнє. Учителі не вважають необхідним починати підготовку до вибору професії у стінах освітнього закладу. Напевно дирекція не виставляє їм за мету готувати учнів до реального життя, значною частиною якого буде професійний складник. Можна вважати, що професія є базою в досягненні успіху людини, який складається з реалізації природних здібностей і забезпечення матеріального благополуччя.

Констатувальний етап експериментального дослідження з виявлення в учнів старших класів психологічної готовності до професійного самовизначення у процесі допрофесійної підготовки дав нам змогу дійти таких висновків.

1. В учнів відсутня достатня інформація щодо світу професій, що дозволила б зробити попередній вибір.
2. Внутрішня мотивація недостатня, прагнення до реалізації власних здібностей низькі.
3. Існує невизначеність у виявленні особистісних якостей і баченні професійної перспективи.
4. Відсутність багатовекторності та особистої стратегії в плануванні професійних досягнень.
5. Одноманітність відповідей на питання тестів.
6. Наявність побоювань дорослішати, бажання уникнути обговорення майбутньої професії в контексті частини дорослого життя.
7. Більшість учнів не мали можливості визначитися з покликанням, а також не вміють аналізувати власні вподобання.
8. Наявне переоцінювання особистісних досягнень і співвіднесення їх з майбутнім професійним вибором.

На нашу думку, отримані результати експерименту свідчать про відсутність єдиної педагогічної стратегії щодо професійного самовизначення учнів старших класів, попри важливість такої стратегії для економічного розвитку держави. «Якщо ми бажаємо розв'язати цю проблему, якщо розуміємо, що маємо допомогти вчителям досягти істинних цілей освіти, зробити так, щоб школи допомогли розвитку талантів наших дітей, якщо ми бажаємо надати можливість реалізації цих талантів, то нам потрібно створити нову модель профорієнтаційної діяльності з учнями», – констатував Дж. Равен у праці «Педагогічне тестування» [4, с. 52].

Важливу роль у розв'язанні окреслених проблем відіграють учителі-предметники. Допрофесійна підготовка має відобразитися в освітньому змісті. Оскільки учні мають дещо

викривлене уявлення про світ професій або конкретну професію, то в них відсутнє розуміння зв'язку між головним змістом конкретної професії та необхідними для її оволодіння знаннями. Взаємозв'язок між рівнем успішності у ЗЗСО та формуванням уявлення про професії, професійну кваліфікацію залежить від знань і може бути визначено на заняттях під час вивчення певного освітнього предмета.

Так, В. Доротюк вважає, що «профільна школа має стати першою ланкою професійного становлення учня, забезпечивши країну прогнозованим і керованим кадровим потенціалом. Зокрема, профорієнтація потребує інтеграції з освітнім процесом закладу загальної середньої освіти, вносячи корективи в організаційний і змістовий освітні компоненти» [6, с. 123–124].

Відповідно до результатів експерименту нами було сформульовано певні рекомендації для педагогічних колективів ЗЗСО.

1. До профорієнтаційної діяльності з учнями необхідно включити освітні ланки, адже відповідно до свого покликання професійно зорієнтовані учні мають можливість стати в майбутньому гарними спеціалістами. Це забезпечить добробут нашого суспільства.

2. Ефективність підготовки учнів старшої школи до вибору професій різних типів залежить від дотримання таких основних умов:

- удосконалення інваріантного і створення варіативного *професійно-орієнтаційного* змісту;
- здійснення *психологічного супроводу* підготовки учнів до вибору освітнього профілю та майбутньої професії;
- надання учням педагогічної *підтримки* в орієнтуванні щодо майбутньої професії;
- наявність інформаційного *забезпечення* процесу вибору освітнього профілю та майбутньої професії.

3. Для інваріантного складника змісту освіти запропоновано використовувати *профільзаційну* тематику технічного спрямування. На заняттях з фізики, математики, технології, інформатики тощо необхідно розробити завдання, що орієнтували б на професію. Курси за вибором, як обов'язкова частина змісту профільної освіти, є важливими в процесі вибору учнями старших класів майбутньої професії. Профільна спрямованість змісту курсів за вибором сприяє поглибленню індивідуалізації профільної освіти, розширенню світогляду учнів.

4. Курси за вибором щодо професій можуть бути короткотерміновими (три на півріччя), базуючись на самостійному вивченні основної та додаткової освітньої літератури та інших джерел інформації, передбачаючи оглядові й настановчі лекції, лабораторні та лабораторно-практичні роботи, семінари, співбесіди, колоквиуми, дискусії, творчі зустрічі, розроблення та виконання проектів, екскурсії на підприємства, спеціалізовані виставки, практики на оплачуваних робочих місцях, самостійному працевлаштуванні та виконанні оплачуваної трудової діяльності тощо.

5. Для формування техніко-технологічного мислення, що сприятиме свідомому вибору майбутньої професії, запропоновано застосовувати такі курси за вибором: Освітня програма з допрофесійної підготовки для учнів 10–11 класів (до професій типу «людина – природа», «людина – техніка»); Освітня програма з допрофесійної підготовки для учнів 10–11 класів («людина – людина», «людина – знакова система», «людина – художній образ»).

6. Для вибору професії важливою є *позаурочна діяльність* (наприклад, науково-дослідна діяльність, освітньо-дослідні експедиції, польові практики, шкільні науково-практичні конференції, екскурсії на підприємства тощо). Завдяки особливостям форм і методів урочної і позаурочної діяльності учні старших класів повинні мати можливість для розвитку власних здібностей щодо подальшого вибору майбутньої діяльності, професії.

Таким чином, «виникає потреба вироблення в учня розуміння необхідності та вміння отримувати освітні послуги впродовж життя. Вироблення цього розуміння та вміння стає важливою необхідністю, поряд із засвоєнням учнем суми базових фундаментальних знань, функцією освітнього процесу», – зазначає В. Кремень [5, с. 386].

Отже, організаційно-методичні умови підготовки учнів старших класів до вибору професій будуть ефективними, якщо здійснюватиметься співпраця з усіма суб'єктами освітнього процесу, що передбачає залучення до цього громадськості та батьків.

Використані літературні джерела

1. *Кремень В. Г.* Філософія національної ідеї. Людина – освіта – соціум / В. Г. Кремень. – Київ : Грамота, 2010. – 576 с.
2. *Пекеліс В.* Як знайти себе / В. Пекеліс. – Київ : Веселка, 1991. – 270 с.
3. *Сковорода Г. С.* Твори у двох томах / Г. С. Сковорода. – Київ: Обереги, 2005. – Т. 1.
4. *Равен Дж.* Педагогическое тестирование. Проблемы, ошибки, перспективы. Пер. с англ. / Дж. Равен. – Изд. 2-е, испр. – М. : Когито-Центр, 2001. – 142 с.
5. *Кремень В. Г.* Філософія людино центрizmu в стратегіях освітнього простору. – Київ : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
6. *Доротюк В. І.* Сучасна система професійної орієнтації молоді. Можливі шляхи її вдосконалення і модернізації / В. І. Доротюк // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2012 рік : наукове видання. – Київ : Інститут педагогіки, 2013. – С. 123–124.

References

1. Kremen, V. H. (2010). *Filosofia natsionalnoi idei. Liudyna – osvita – sotsium [Philosophy of the national idea. Man - Education - Socium]*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Pekelis, V. (1991). *Yak znaity sebe [How to find herself]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Skovoroda, H. S. (2005). *Tvory u dvokh tomakh [Works in two volumes]*. Vol. 1. Kyiv [in Ukrainian].
4. Raven, D. (2001). *Pedahohichne testuvannia. Problemy, pomylky, perspektyvy [Pedagogical testing. Problems, mistakes, perspectives]*. Moscow [in Russian].
5. Kremen, V. H. (2009). *Filosofia liudyno tsentryzmu v stratehiakh osvitnoho prostoru [Philosophy of man of centralism in the strategies of educational space]*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Dorotiuk, V. I. (2013). *Suchasna systema profesiinoi oriientatsii molodi. Mozhlyvi shliakhy yii vdoskonalenniai modernizatsii [The modern system of professional orientation of youth. Possible ways to improve it and modernization]*. *Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy za 2012 rik - Annotated results of scientific research work of the Institute of Pedagogics of NAES of Ukraine for 2012*. Kyiv [in Ukrainian].

Dorotyuk O. Organizational and Pedagogical Conditions of Pre-vocational Training of High School Pupils.

Summary.

The author analyzes the difficulties that prevent Ukrainian high school pupils from choosing their future profession. Based on the results of her research conducted across several high schools in Ukraine, the author proposes a number of measures to put in place to help pupils choose their future profession. The author determines the key factors of pre-vocational training of pupils. The article points the organizational and pedagogical conditions necessary to facilitate the work of the teachers who accompany the pupils in their choice of their future profession. The results of the study conducted by the author, as well as her analysis, allow to update the following problems:

- *lack of interest of the pupils in the choice of their future profession;*
- *the pupils do not project themselves into their professional future;*
- *pupils do not know their intellectual and professional potential;*
- *lack of desire to learn;*
- *pupils do not know the job market realities;*
- *pupils do not know the specifications and the realities of jobs.*

The author explains the existence of problems cited by the lack of a uni-professional pre-professional training system for middle and high school pupils. The reader can find the comments on the current situation in education of colleges and high schools of Ukraine. The author puts forward her proposals to solve the problems demonstrated in the article.

The author proposes the solutions to help the pupils to have a better knowledge of their own strong point and to be more active in the choice of their future profession. The author determines the conditions that will favor a better organization of teamwork within colleges and high schools to better support pupils in their choice of profession.

Key words: *pre-vocational training; organizational and pedagogical conditions; professional self-determination; monitoring research; professional information; motivation.*

Доротюк О. Организационно-педагогические условия допрофессиональной подготовки учащихся старших классов.

Аннотация.

В статье автор исследует проблему готовности учащихся к выбору профессий, анализирует результаты экспериментального исследования, разрабатывает рекомендации по подготовке образовательной среды для решения задачи профессионального выбора. Автором проведено мониторинговое исследование по теме. Интерпретации его результатов позволяет сделать вывод о наличии таких проблем, как незаинтересованность в выборе профессии, нежелание планировать профессиональное будущее, незнание собственного интеллектуального и творческого потенциала, способности к обучению отсутствие у учащихся старших классов знаний о рынке труда, трудовой деятельности человека, профессиях и профессиональные функции специалиста. Автор предлагает методы для развития индивидуальных способностей учащихся и формирование у них сознательной позиции, активности, настойчивости при выборе будущей профессии.

Ключевые слова: *допрофессиональная подготовка; организационно-педагогические условия; профессиональное самоопределение; мониторинговое исследование; профориентация; мотивация.*

Стаття надійшла до редакції 19 жовтня 2018 року